

УДК 372.878:7.071.4

Зайцева А. В.

ДІАЛОГОВА СТРАТЕГІЯ ВЗАЄМОДІЇ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Стаття розкриває особливості діалогової стратегії музично-педагогічної діяльності. Процес формування комунікативної культури майбутнього вчителя музики спирається на принцип ціннісної взаємодії викладача і студента, в основі якого – емпатійно-діалогічна парадигма, передбачає створення у музично-педагогічному просторі діалогічного поля міжсуб'єктних відносин – емпатійно-діалогічної парадигми, що заснована на принципі ціннісної взаємодії викладача і студента з музичним мистецтвом. Підкреслюється важливість комунікативної функції поліхудожнього спілкування, котра базується на теорії діалогової взаємодії і допомагає віднайти “особистісні смисли” і загальну творчу позицію викладача і студента. Увагу автора зосереджено на художньому полісуб'єктному спілкуванні як важливій педагогічній умові формування комунікативної культури майбутнього вчителя музики.

Ключові слова: діалогова стратегія, художнє полісуб'єктне спілкування, комунікативна культура, майбутній викладач мистецьких дисциплін.

На сьогодні особистісно орієнтована парадигма освіти визначила нові змістово-ціннісні орієнтири освітнього процесу ВНЗ. Однією з вимог до формування особистості в умовах становлення гуманітарної парадигми освіти є вимога суб'єкт-суб'єктної взаємодії в навчально-виховному процесі. Тенденції гуманізації освітніх процесів, зміна самої педагогічної парадигми має на меті становлення діалогової стратегії педагогічної взаємодії і ґрунтується на діалогово-комунікативній природі мистецького твору, внутрішньодіалоговій природі осягнення його смислу.

У зв'язку з цим, актуалізується проблема художнього полісуб'єктного спілкування як універсального психологічного механізму формування комунікативної культури майбутнього вчителя музики. У цьому контексті, напрямом професійної переорієнтації вчителів мистецьких дисциплін є здійснення життєтворчої та культурної місії, рух до особистісно орієнтованої, комунікативної художньої педагогіки, де мистецтво з об'єкта вивчення переходить у статус суб'єкта живого спілкування.

Мета статті – розкрити особливості створення у музично-педагогічному просторі діалогічного поля міжсуб'єктних відносин – емпатійно-діалогічної парадигми, що ґрунтується на принципі ціннісної взаємодії викладача і студента з музичним мистецтвом.

Уся життєдіяльність людини є комунікацією, у всіх своїх сферах вона звернена до іншої людини. Особливим “полем спілкування людей” (вираз Н. Киященко) є мистецтво. “Мистецтво – засіб комунікації, спілкування людей, і в процесі цього спілкування між художником і публікою завжди

встановлюється прямий або опосередкований зв'язок", – зазначає Л. Коган.

Дослідженню комунікативної функції мистецтва присвячено роботи Ю. Борєва, С. Раппопорта, Л. Столовича, В. Медушевського, М. Кагана, Н. Киященко, В. Семенова та ін. Питання існування музики як виду людської комунікації і способу духовної взаємодії людей у мистецтвознавстві досліджено В. Медушевським, О. Мелік-Пашаєвим, Є. Назайкінським та ін. Їх вивчення дає змогу виділити у музичній комунікації естетичний діалог композитора, виконавця, слухача, що опосередкований, за висловом В. Медушевського, "вічним духовним "Я" музики, в основі якого знаходяться "логоси буття", що проявляють себе в інтуїтивно-інтелектуальному осмисленні життя" [4, с. 67-69].

На те, що діалог яскравіше за все моделюється мовою музики і віддзеркалює реальне спілкування людей, вказує М. Каган: "музичний твір, ритмоінтонаційно організований, який має певний тембр і силу, стає інобуттям людського переживання і одночасно його діалогічним зверненням до інших людей, закликком ... заразитися ним, душевно залучитися до нього" [3].

На думку М. Кагана, будь-який образ мистецтва – ліричний герой поетичного твору, образ конкретного персонажа, уявний образ симфонії – функціонує не як об'єкт серед об'єктів, а як своєрідний суб'єкт, тобто істота, наділена активністю, свідомістю і самосвідомістю, свободою волі та унікальністю. Причому така діалогічність є шаруватою: кожен читач, глядач, слухач через образи героїв твору веде ще й розмову з їхнім автором, а відтак спілкується і з художнім образом, і з його творцем [3, с. 112].

На думку дослідниці О. Олексюк, мистецтво з його здатністю до нескінченного діалогічного спілкування за допомогою асоціацій забезпечує унікальну можливість виходу в культурний контекст [5, с. 22-23.]. Дослідниця зазначає, що естетичний потенціал мистецтва – це міра можливостей актуалізувати його естетичну сутнісну силу в реальній культурній ситуації та в надбуттєвості через здатність інтегрувати діалог людини зі світом [5, с. 31-32].

О. Рудницька вважає, що художні твори, узагальнено відтворюючи різноманітні ситуації взаємин людей, моделюючи сам процес їх стосунків, досягають виняткової глибини і повноти у розкритті форм і шляхів людського спілкування, психологічного аналізу його самоцінності. Крім того, мистецтво у своїй сутності є спілкуванням, бо структура художнього твору передбачає контакт з реципієнтом, а тому діалогічна за своєю природою [7, с. 64].

Ідея формування комунікативної культури майбутнього вчителя музики впливає з концепції діалогу культур М. Бахтіна [2, с. 210-215]. У його дослідженнях діалог культур розглядається як процес усвідомленої

взаємодії між двома рефлексуючими суб'єктами, які є абсолютно рівноправними з погляду їх онтологічної представленості. Діалогічність М. Бахтіна, що розглядається крізь призму культури, це не діалог різних думок або уявлень, це завжди діалог різних культур. У "діалозі культур" мова йде про діалогічність самої істини (краси, добра), про те, що розуміння іншої людини припускає взаєморозуміння "Я-Ти" як онтологічно різних осіб, що володіють, – актуально або потенційно – різними культурами, логіками мислення, різними сенсами істини, краси, добра" [2, с. 299].

Педагогічні ідеї Е. Абдулліна, Л. Арчажникової, В. Бутенко, О. Апраксіної, Н. Гузій, Н. Кічук, А. Козир, О. Олексюк, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, Г. Побережної, О. Ростовського, О. Рудницької, С. Сисоєвої, Ю. Цагареллі, В. Шульгіної, О. Щолокової та ін. ґрунтуються на важливості розвитку таких універсальних культурних умінь студента, як: прийняття ним загальнокультурних зразків діяльності і поведінки, врахування його індивідуальних особливостей, оригінальності й унікальності; необхідності виходу за межі рольових відносин на духовно-екзистенціальний рівень взаємодії у навчально-виховному процесі.

З цих досліджень випливає, що "комунікативна культура" рефлексує гуманістичні, ціннісні аспекти спілкування-взаємодії викладача і студента. Саме від взаємодії викладача і студента залежить креативно-творче наповнення і гармонізація змістової і процесуальної, інтелектуальної та емоційної сторін музично-фахової діяльності майбутнього викладача мистецьких дисциплін. Практика художньої комунікації студента з твором мистецтва, викладачем стає культурною, якщо вона відкриває можливості для його особистісної ініціативи, осмислення індивідуального художньо-естетичного досвіду, створення власних артефактів, зразків і творчих продуктів діяльності на основі засвоєних культурних норм (де культура – сутнісна якість будь-якої форми музично-педагогічної діяльності).

Отже, діалогічний принцип навчання орієнтує суб'єктів взаємодії на розкриття їхнього особистісного потенціалу, становлення рівноправних позицій у процесі поліхудожнього спілкування. Специфіка діалогового спілкування як форми обміну культурними смислами між суб'єктами навчально-виховного процесу зумовлюється комунікативними особливостями мистецтва, яке у своїй самоцінності є "школою мистецтва спілкування".

У зв'язку з наведеними вище позиціями, доцільно: будувати комунікативні взаємини з урахуванням індивідуально-особистісних, соціально-культурних особливостей і реального стану сформованості комунікативної культури студентів; відбирати, як об'єкти комунікації, такі музичні твори, що мають педагогічний зміст, ціннісний та й особистісно-значущий смисл; використовувати інформативно та емоційно насичені

комунікативні засоби, що сприяють позитивній мотивації до комунікативної взаємодії в освітньому процесі; створювати ситуації педагогічної комунікації, які активізують прояв особистісно-комунікативних якостей студентів; забезпечувати арт-терапевтичний простір для проживання, переживання і вирішення художньо-комунікативних ситуацій у навчально-виховному процесі; сприяти розширенню зони художньої комунікації (художньо-ілюстративної, інструментально-виконавської, психолого-педагогічної, емоційно-аналітичної, пізнавально-оцінювальної, рефлексивно-творчої) з метою створення умов для творчої самопрезентації і переживання ситуації успіху кожним учасником комунікативної дії.

Позиція фасилітатора (від англ. facilitate – полегшувати) сприяє більш близьким особистісним контактам викладача і студентів. Викладач, який демонструє зразки аутентичності і конгруентності, безоціночної поведінки, безумовного прийняття думок, почуттів та висловлювань студентів, формує відносини взаєморозуміння, співпраці, сприяє саморозкриттю студентів у процесі комунікації “на музичній моделі” (Н. Гуральник).

У **висновках** доцільно зазначити, що формування комунікативної культури є пріоритетною метою фахової підготовки майбутніх учителів музики і передбачає: гуманістичну спрямованість творчої взаємодії викладача і студента; їхню акмеологічну інтенцію; аксіологічний потенціал; особистісно-діяльнісну самоорганізацію і творчий саморозвиток; комунікативну технологічну озброєність. Завдяки діалоговій стратегії музично-педагогічної діяльності, відбувається становлення “музично-культурних” ідентичностей викладача і студента, їхніх самобутніх художньо-творчих і психолого-педагогічних установок.

Оскільки професійна діяльність учителя музики має передусім творчий характер, творчою природою музично-педагогічної взаємодії має визначатися і процес формування комунікативної культури майбутнього музиканта-педагога [5].

Використана література:

1. *Бахтин М. М.* Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
2. *Бахтин М. М.* К философии поступка / М. М. Бахтин // Философия и социология науки и техники. – М., 1986. – С. 210-215 ; *Библер В. С.* Мышление как творчество: Введение в логику мыслительного диалога / В. С. Библер. – М., 1975. – С. 98-120.
3. *Каган М. С.* Мир общения: Проблема межсубъективных отношений / М. С. Каган. – М., 1988. – С. 112.
4. *Медушевский В. В.* Интонационная форма музыки / В. В. Медушевский. – М. : Композитор, 1993. – 265 с.
5. *Олексюк О. М.* Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : навч. посібник / Ольга Миколаївна Олексюк, Ткач Марія Михайлівна. – К. : Знання України, 2004. – 264 с.
6. *Падалка Г. М.* Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К. : Освіта Україна, 2008. – 274 с.

7. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / Оксана Петрівна Рудницька. – К., 2002. – 270 с.
8. Якупов А. Н. Музыкальная коммуникация : автореф. дис. ... д-ра искусствоведения / А. Н. Якупов. – М., 1995. – 48 с.

References :

1. Bakhtin M. M. Estetika slovesnogo tvorчества / M. M. Bakhtin. – M. : Iskustvo, 1986. – 445 s.
2. Bakhtin M. M. K filosofii postupka / M. M. Bakhtin // Filosofiya i sotsiologiya nauki i tekhniki. – M., 1986. – S. 210-215; Bibler V. S. Myshlenie kak tvorchestvo: Vvedenie v logiku myslitelnogodialoga / V. S. Bibler. – M., 1975. – S. 98-120.
3. Kagan M. S. Mir obshcheniya: Problema mezhsobektivnykh otnosheniy / M. S. Kagan. – M., 1988. – S. 112.
4. Medushevskiy V. V. Intonatsionnaya forma muzyki / V. V. Medushevskiy. – M. : Kompozitor, 1993. – 265 s.
5. Oleksiuk O. M. Pedagogika dukhovnoho potentsialu osobystosti: sfera muzychnoho mystetstva : navch. posibnyk / Olha Mykolaivna Oleksiuk, Tkach Mariia Mykhailivna. – K. : Znannia Ukrainy, 2004. – 264 s.
6. Padalka H. M. Pedagogika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin) / Halyna Mykytivna Padalka. – K. : Osvita Ukraina, 2008. – 274 s.
7. Rudnytska O. P. Pedagogika: zahalna ta mystetska : navch. posib. / Oksana Petrivna Rudnytska. – K., 2002. – 270 s.
8. Yakupov A. N. Muzykalnaya kommunikatsiya : avtoref. dis. ... d-ra iskusstvovedeniya / A. N. Yakupov. – M., 1995. – 48 s.

ЗАЙЦЕВА А. В. Диалоговая стратегия взаимодействия в контексте формирования коммуникативной культуры будущего учителя музыки.

Статья раскрывает особенности диалоговой стратегии музыкально-педагогической деятельности. Процесс формирования коммуникативной культуры будущего учителя музыки опирается на принцип ценностного взаимодействия преподавателя и студента, в основе которого – эмпатийно-диалогическая парадигма. Подчеркивается важность коммуникативной функции полихудожественного общения, которая базируется на теории диалогового взаимодействия и помогает обнаружить “личностные смыслы” и общую творческую позицию преподавателя и студента. Внимание автора сосредоточено на художественном полисубъектном общении как педагогическом условии формирования коммуникативной культуры будущего учителя музыки.

Ключевые слова: диалоговая стратегия; музыкально-педагогическая деятельность, художественное полисубъектное общение, коммуникативная культура, будущий учитель музыки.

ZAYTSEVA A. V. Dialog strategy of co-operation in the context of forming of communicative culture of future music teacher.

The article exposes the features of dialog strategy of pedagogical activity which occupies a priority place in humanism conception of education. The process of forming of communicative culture of future music teacher leans again stprinciple of the valued co-operation of teacher and student in basis of which is an empatiyno-dialogic paradigm. Importance of communicative function of artistic in tercourse, that is base don the theory of dialog co-operation and helps appearanc eof “personal it ysenses” and general creative position of teacher and student. Attention of author is concentrate donartistic in tercourseas pedagogical condition of forming of communicative culture of future music teacher.

Keywords: dialog strategy, music-teaching activities, artistic in tercourse, communicative culture, future music teacher.